

Szilágyi Márton

„... kétezerháromszáznyolcvanhét napig szendvedtem”

A fogság helyzete mint téma Kazinczy Ferenc

Fogságom naplója című művében¹

HA KAZINCZY 2387 napos fogságának² az életműben megjelenő önéletrajzi jellegű megörökítésére vagyunk kíváncsiak, akkor nem kizárólag a *Fogságom naplója* címen ismeretes prózai művet kell számba vennünk. Igen tanulságosak ugyanis az írás korábbi változatai, s ezek nem csupán a készülés fázisainak dokumentumaiként olvashatók, hanem figyelemre méltó variációkként is. Fried István joggal hívta fel a figyelmet arra, hogy „ a *Fogságom naplója* és még inkább a *Pályám emlékezete* »fikcionalitásá«-ra csak úgy és akkor derülhet(ett volna) fény, ha elvégződött volna a szükséges filológiai munka, nevezetesen a változatok, az előkészületként számba jöhető szövegek gondos egybevetése.”³ A *Fogságom naplója* értelmezése⁴ valóban csakis azoknak a szövegeknek a kontextusában végezhető el, amelyek tartalmilag vagy genezisük tekintetében ugyanazt az élményanyagot igyekeztek megfogalmazni. Tanulságos végiggondolni, hogy milyen szövegtípusok vagy műfajok keretében kísérletezett Kazinczy ennek a – számára nyilvánvalóan rendkívül fontos és traumatikus – élménynek a feldolgozásával. Ezekhez a korábbi változatokhoz és kísérletekhez mérten lehet ugyanis igazán beszédes az a döntés, amely ennek az 1828-ban lezárt műnek a végső formáját kialakította.

Ha áttekintjük a naplórásra tett korábbi kísérleteit, akkor – a fogság időszakájában készített feljegyzéseket most nem számítva – azt vehetjük észre, hogy Kazinczy első naplóját a fogság utolsó periódusának leírásával indította. Ám ez a szöveg a későbbiekől jelentősen eltér abban, hogy nem terjeszkedik ki a fogság korábbi időszakában átélt élmények visszatekintő összefoglalásáig.⁵ Későbbről – bár pontosan ez a kézirat nem datálható – ismerünk olyan kísérletet, amelyben Kazinczy a letartóztatása körülményeivel kezdte az események leírását, s eljutott a budai vizsgálati fogság első napjának az ábrázolásáig – ebben a szövegben már a majdani *Fogságom naplója* kezdete rajzolódik ki.⁶ Látunk azonban táblázatszerű összefoglalást is (*Az országlás foglyai 1795-ben*), amely a letartóztatottak és elítéltek névsorát, az őket

¹ Előadásként elhangzott a Magyar Tudományos Akadémia 2009. évi ünnepi Kazinczy-ülésszakán.

² Az alábbiakban Kazinczy művét a következő kiadás alapján idézem: KAZINCZY, 2000.

³ FRIED, 2009. 141.

⁴ Az ezzel kapcsolatos filológiai kérdésekről lásd FRIED, 1996. A tanulmány először 1986-ban jelent meg.

⁵ Az én naplóm (kézirat), MTAK Kt K 614, 1a–25a. Kritikai kiadása: KAZINCZY, 2009. 233–319.

⁶ Kazinczy Ferenc: *Naplója*. – Töredéke egy első dolgozásnak a század’ első éveiről (kézirat); MTAK Kt K 610, 121a–130b. Jegyzetekkel közli: KAZINCZY, 1987. 162–172.

sújtó ítéletet és egyéb adatszerű információkat tartalmazza, s alapvetően nem narratív karakterű.⁷ Felbukkannak kommentárként, glosszaként rögzített szövegegyeségek is, amelyek az anekdotaszerű műforma irányába lépnek tovább, de jobbra megmaradnak a helyesbítés szándékát hordozó pontosítás keretei között. Ezek a Szirmay Antal latin nyelvű munkájához kapcsolódó magyar nyelvű feljegyzésekben tanulmányozhatók.⁸ A kommentárok, glosszák – még ha kéziratban maradtak is – a nyilvánosság számára töredékesen vagy tendenciózus torzításban ismeretes események pontosabb dokumentálásának az igényét mutatják, s voltaképpen a szórványosan, de folyamatosan létrehozott rövidebb feljegyzések egy része is őrzi egy ilyen jellegű indíttatás nyomait.

A *Fogságom naplója* azonban más karakterűnek mutatkozik. Kazinczy itt narratív formát választott, s visszatekintő, emlékező pozícióból, de a naplóforma kereteit imitálva alakított ki egy sajátos szerkezetet. Ráadásul a korábban rögzített élményeket nem csupán áttemelte szövegszerűen az előzőekben vázlatosan ismertetett kézírataiból, hanem koncepciózusan rendezte el az anyagot. Figyelemre méltó narratológiai megoldásai leginkább talán az 1795. május 25-i kivégzés megörökítésében mutatkoznak meg. Ennek az eseménynek nem lehetett szemtanúja, ám – miközben félreérthetetlenül jelezte ezt a korlátozottságot – voltaképpen egy poétikai értelemben vett narratori pozíciót hozott létre a szövegben.⁹ A *Fogságom naplója* forráshasználata már csak ezért is tüzetesebb vizsgálatot érdemel. Kazinczy nem csupán saját emlékeire támaszkodott, azokból ugyanis – nézőpontjának kényszerű korlátozottsága miatt – nem alakíthatott volna ki egy olyan, némely ponton szinte panoramatikusnak szánt narratív szerkezetet, amelyre például a kivégzések leírásakor nyilvánvalóan törekedett. Fölhasznált korábbi, a fogság idejéből származó írásos dokumentumokat (saját, töredékes feljegyzéseit, erre az időszakra datálható, elküldött vagy megkapott leveleket), de támaszkodott szóbeli információkra is. Martinovics kivégzésekor utalt például arra, hogy az információinak egyike a kivégzésen jelenlévő, a foglyokat felügyelő Plecz kapitánytól származik,¹⁰ de nyilván fogolytársaitól is szerzett értesüléseket. Mindemellett gyűjtötte az összeesküvésre vonatkozó, egykorú hivatalos közleményeket is.¹¹ Kazinczy tehát meglehetősen kiterjedt előzetes anyaggyűjtés után alakította ki a *Fogságom naplóját*. A pontos dokumentálás érdekében ragaszkodott a kronológiához mint vezérelvhez, s ez magyarázza meg a *Fogságom naplója* szerkezetének néhány szembeötlő sajátosságát is.

Látható, hogy a szöveg mennyire erősen exponál terjedelmileg néhány rövidebb időszakot, azaz erőteljes diszkrepancia van az ábrázolt időtartam hossza és a neki szentelt leírás terjedelme között. A Kufsteinből Munkácsra való szállítást tartalmazó szövegrész például hosszabb, mint az egész munkácsi fogság leírása, pedig az előbbi nem egészen két hónap eseményeit foglalja össze (1800. június 30-tól augusztus 25-ig), míg az utóbbi, a munkácsi várfogság majdnem egy évig tartott (1800. augusztus 25-től 1801. június 28-ig). Ez az eljárás természetesen összefügg

⁷ Az országlás foglyai (kézirat), MTA K Kt K 632, 9a–11a.

⁸ BENDA, 1952. 354–423.

⁹ Ennek problémáiról lásd SZILÁGYI, 2008.

¹⁰ Lásd KAZINCZY, 2000. 30.

¹¹ Kazinczy forráshasználatát egy másik tanulmányomban próbáltam részletesebben áttekinteni, lásd SZILÁGYI, 2009.

az alapul vehető források és információk bőségével vagy szűkösségével is, s a fogság két helyszíne közti utazás jóval változatosabb lehetett, mint az egyszemélyes cellában töltött időszak. A várfogság monotóniája, az ismétlődő napi tevékenységek nem nyújtottak elegendő lejegyezni való témát, mindamellett Kazinczy nem tarthatott magánál folyamatosan írószereket, s így nem tudott rendszeresen napi feljegyzéseket vezetni. Jellemző ugyanakkor, hogy a fogság eseményeinek ideje és azok szövegszerűen megfogalmazott terjedelme közötti aránytalanságokra Kazinczy egyszer sem reflektált, miközben az írószerek hiányát vagy a rövid feljegyzések készítésének megakadályozását nem hagyta említetlenül, s ezeket mint a hitelességet korlátozó körülményeket hozta szóba.¹² Ez is arra mutat, hogy mennyire az emlékezet (s ezzel együtt természetesen a felejtés) működése határozta meg a szöveg tartalmát, s ennek következtében egy olyan mű jött létre, amely a situációhoz kötött s már akkor jelentőséggel felruházott események kiemelése révén szelektálhatott az élmények között, majd pedig ezt egy tudatos és átgondolt retorikai stratégia mentén értelmezte át.¹³ Erre csupán egyetlen, aprócska példát említenék. 1800. augusztus 21-ről a következő történetet olvashatjuk a *Fogságom naplójában*:

„E napra jegyzésemben e két nevet lelem: Rékey, Barta; s gyalázattal vallom meg vétkeimet, hogy egy nagyon széplelkű ember nevét egészen elfelejtém. – Egy szegénysorsú nemesember hozzám vonakodék.

– Uram, én szegény ember vagyok, s neked nincs szükséged az én pénzemre. De ki tudja, melly bajba jöhetsz; kérek, vedd a két forintot – s kezembe ada két húszast. Megcsókolám az embert.

– Uram – mondtam –, ezt a pénzt soha el nem költöm. Örömmel, sőt kevélykedve fogadom el az úr alamizsnáját. Engedje Isten, hogy ha kiszabadúlok, megérdemelhessem.

Érdemtelen valék jóságára; nem tudom, Rékey vala-e, vagy Barta; és neki a szép tettet soha meg nem köszöntem. Most (auguszt. 27-én 1828.) akadok régen nem illetett papirosaimban e jegyzésemre.”¹⁴ Az itt emlegetett forrás, a „régen nem illetett” papír pontosan azonosítható, hiszen a *Rövid jegyzések* címet viselő egykori feljegyzésről van szó, amelyben az adott napra a következő beírást találjuk: „[Augusztus] 21. Orvossággal éltem. Rékey, Barta.”¹⁵

¹² Mint például az 1795. június 11-i bejegyzésben: „Én papirost hozaték, és tintát, s reggeli három oltá késő estig szüntelen dolgoztam. Bár mindjárt akkor írtam volna meg szenvedésünk históriáját. Mint örvendek most, hogy csak rövid jegyzéseimet is bírom.” Vagy az 1799. június 22-iben: „Mindezt úgy amint itt áll, régi papirosaimból. – Aubert csak azt sem engedé meg, hogy tudhassuk a helyek neveit. Így történt, hogy jegyzéseimben házagok vagynak.” KAZINCZY, 2000. 40; 73.

¹³ Persze erre a szerkesztésmódra található szépirodalmi példát is: az általa fordított Sterne-mű, a *Sentimental Journey* hasonlóképpen kezeli az események, élmények kiemelését, azaz ott sincs arányosság a terjedelem és az időtartam között. Erre az összefüggésre Szegedy-Maszák Mihály figyelmeztetett; ezt ezúton is köszönöm. Sterne lehetséges hatását Fest Sándor elsősorban Kazinczy kései útleírásaiban vélte felfedezni (*Magyarországi utak, Erdélyi levelek*), lásd FEST, 2000. 373–374. Lásd még HARTVIG, 2000. 101–103. Mindazonáltal a Kazinczytól már az 1790-es években – közvetítő nyelvből – megismert Sterne-re a *Fogságom naplójában* sehol sincs explicit utalás, mint ahogy más irodalmi előképé sem, s a mű hangneme és szerkesztésmódja is jelentősen eltér az útleírásokétól. A *Fogságom naplója* – a felhasznált írói eszközöknek köszönhetően – következetesen a dokumentálás illúzióját kelti az olvasóban.

¹⁴ KAZINCZY, 2000. 110.

¹⁵ Rövid jegyzések (kézirat), MTA K K 632. A két név egyébként utólagos betoldásnak látszik.

A *Fogságom naplója* önmaga keletkezésére visszautaló megjegyzése azonban nem csupán Kazinczy forráshasználata szempontjából tanulságos, hanem láthatóvá teszi a szöveg kidolgozásakor működő emlékező mechanizmus logikáját is. Kazinczy számára a másnak értelmezhetetlen, személyes bejegyzés elegendő arra, hogy novellisztikusan felidézzen egy olyan találkozást, amely számára igen emlékezetes lehetett – hiszen az emlékezés mechanizmusának törvényszerűségei miatt a nagy időbeli távlatból felidézhető emlékeink közül csak azokat tudjuk eseményekként értelmezni, amiknek már akkor is valamiféle jelentőséget tulajdonítottunk. Kazinczy nyilván az önzetlen emberi segítőkészség példázataként értelmezte ezt az esetet, legalábbis a *Fogságom naplója* szövegébe így illesztette bele, ráadásul a dialogikus szerkesztés révén a beszélgetőtárs jellemzését is megvalósította. Eközben éppen a részvét emberi példáját megtestesítő személy neve volt számára felidézhetetlen, s a bejegyzés sajátosságai, a két név egymás melletti szerepeltetése miatt azonosíthatatlan. Ez aligha véletlen. A *Fogságom naplójában* számos példa van arra, hogy a Kazinczy számára valamiféle jelentőséggel vagy ismertséggel bíró nevek nem merültek feledésbe (például ha az illetővel valami rokonsági kapcsolatot vagy közös ismeretségi kör mutatható ki, vagy ha az illető foglalkozása, tevékenysége révén markánsan meghatározható) – ám ez alkalommal egyik feljegyzett vezetőknév sem látszott Kazinczyban semmi ilyenféle asszociációt ébreszteni. A megírt szituáció mindazonáltal rendkívül elevennek látszik, noha a beszéltetés eszközt alkalmazó szövegrész hitelessége inkább tartalminak tekinthető, s nem szó szerintinek. Kazinczy azonban a memoár megalkotásának poétikai szándéka miatt nem mondott le arról, hogy ezt a megelevenítő írói eszközt alkalmazza. Ebből a szempontból egyébként igen tanulságos, hogy míg a *Fogságom naplójában* számos helyen alkalmaz hasonló eljárást, nemcsak magyar, hanem latin vagy német párbeszédet is beépítve a szövegbe, addig a *Rövid jegyzésekben* egyáltalán nem rögzített dialógusokat vagy egyéb kijelentéseket. Az egykori bejegyzések – nyilván szükségképpen rövid – egységei csupán az adatok (helységek és személyek nevei, ehhez kapcsolódó apróbb, a kívülálló számára nem egyértelműen felfejthető utalások) rögzítésére vállalkoztak, amelyek legfőlegbb múltat felidéző funkciót tölthettek be. A többi, hasonló szöveghelyhez képest Kazinczy naplójának ez a passzusa azért igen érdekes, mert az író ezen a ponton beismeri memóriája csődjét, azaz szinte színre viszi az emlékezés folyamatát, az emlék dokumentálásának szándéka és poétikai érdekű alakításának igénye közt feszülő dichotómiát.

Innen válik érthetővé az is, hogy Kazinczy miképpen kezeli azokat az élményeket, amelyeknek a megörökítését fontosnak tartja ugyan, ám – nyilván az utólagos, emlékezetből történő felelevenítés miatt – nem tudja őket kellően pontosan felidézni. Ezek az élménytöredékek anekdotaként épülnek be a szövegbe, olyan kispikái formában, amely Kazinczy számára egyébként sokkal fontosabb műfaj volt, mint azt az irodalomtörténeti szakirodalom számon tartja.¹⁶ A csupán helyszínhez, de időponthoz nem kötődő anekdoták az adott várbörtönről szóló szövegrész végére kerülnek, hiszen az egyértelmű lokalizálás valamiféle elhatároló szerepű datálást is magába foglal – Kazinczy azt ugyanis pontosan tudja, mikortól

¹⁶ Ezt jelzi, hogy az anekdotáról szóló, két fontos tanulmány egyike sem számol Kazinczyval, s nem is említi életművét: ALEXA, 1983.; THOMKA, 1986.

s meddig tartózkodott fogsága különböző helyszínein. Ez a magyarázata annak, hogy a brünni időszak lezárásaképpen olvashatjuk a külön címmel is megjelölt „*Filangieri munkája*” című passzust, amelynek már első két mondata világossá teszi, hogy Kazinczy nem tudja pontosan datálni az eseményt.¹⁷ Feltűnő azonban, hogy a közvetlenül ez előtt szereplő másik, hasonló jellegű szövegegység, „*A magyar ökör*” című pontosan megjelöli az alapjául szolgáló esemény időpontját¹⁸ – ez esetben tehát feltehetőleg a retorikai, poétikai célhoz igazodott az élmény beillesztésének a szándéka, az imagológiai tartalmakat hordozó szembeállításra épülő anekdota formaelve vezethetett oda, hogy ez a szövegrész a kronológiai elvű narrációtól elkülönítve lett része a *Fogságom naplójának*. Az anekdotikusságnak a naplószerű dokumentálást bizonyos pontokon átmetsző jelenléte – ahogy ennek a két kisebb szövegrésznek az egymás mellé kerülése is mutatja – nem elhanyagolható eleme a *Fogságom naplójának*. S ezt azért is érdemes hangsúlyozni, mert a mű befejezésének a funkciója is itt ragadható meg. A *Fogságom naplója* ugyanis nem a szabadulás heroizált és az emlékező pozíció révén a jövőbe (azaz a szöveg létrehozásának jelenidejébe) is mutató értékelésével zárul le, noha erre meglehetősen a lehetőség, ha a következő mondatot hagyná meg Kazinczy zárómondatnak: „– *Kisasszony – mondám – kétezerháromszáznegyvenhét napig szenvedtem; érdemlem, hogy valaha szerencsés legyek, emlékezni fogok a jövődőlésről, s óhajtom, hogy prófétámat áldhassam.*”¹⁹ Kazinczy azonban beilleszt ezután egy anekdotikus történetet arról, hogy miképpen szeretett bele egy munkácsi szépségbe, s hogyan udvarolt neki kicsempészett szerelmeslevelekkel. S bár ez a szövegegység nem mutat annyira lekerekített, zárt formát, mint az előbb idézett két, Brünnhöz kapcsolódó anekdotája, a szerkezet hasonlóan mutatkozik. Mindez persze felfogható a szabadulás eufóriájának lehetséges patetizmusát ironizáló írói gesztusként, ám talán helyesebb következtetésekre jutunk, ha itt is az anekdotikus szerkesztés korábban már határozottan – s nem a lezárás szerepében – felbukkanó mozzanatát azonosítjuk. Annál is inkább, mert Kazinczy végül is a *Fogságom naplójából* kihagyta azt a mozzanatot, amelyet korai naplójában még megörökített, s amely a leginkább alkalmas lehetett volna deheroizáló tartalmakat hordozni. A naplóból ugyanis megtudhatjuk, hogy Kazinczy szabad élete első napján a szintén ekkor szabaduló Szmethanovicssal együtt rögtön Trautelnál „*hált*”.²⁰ Ez az információ jelentősen átértelmezi a *Fogságom naplója* végén szereplő utalást, miszerint Trautel „*hetéra*” volt,²¹ s arra utal, hogy a kapcsolat nem lehetett olyan plátói, mint amilyennek a szöveg alapján esetleg gondolnánk. Arról nem is beszélve, hogy a napló azon része, amely ezt az ott hálást megörökíti, éppen a fogságból kiszabaduló egykori államfogoly, Laczkovics László, illetve Kazinczy két férfitársa – akik azért jöttek, hogy meglátogassák őt – szexuális természetű kalandozásait foglalja össze, s ezzel igencsak gyanús kontextusba vonja az önma-

¹⁷ „*Gubern[ia]lis tanácsos Schröter úr egyszersmind könyvek revizora volt. 1799 hozzám jó: [...]*” KAZINCZY, 2000. 71.

¹⁸ „*Direktor Schramek 1798 május 14. hozzám jöve: [...]*” KAZINCZY, 2000. 69.

¹⁹ KAZINCZY, 2000. 122. A fogság teljes időtartamának napra lebontott idejét Kazinczy nem csupán a *Fogságom naplójában* örökítette meg, hanem ugyanez a szám már egy 1807-ben elkészült jegyzetében is szerepel: N. N. 1869. Jegyzetekkel közli: KAZINCZY, 1987. 176–177.

²⁰ KAZINCZY, 2009. 239.

²¹ „*Trautel egy gyönyörű hűsös blondine volt; de nem egyéb, mint egy férjhez menni nagyon vágyó hetérácska, a hetérák nemesb classisából.*” KAZINCZY, 2000. 122.

gában esetleg még ártatlannak is tűnő utalást. A vonatkozó szövegrész ugyanis így szól: „29dben elhagyám Munkácsot Szmethanovicsot elhozván. Laczkovics még ott maradt, Szuli után várakozván, ki ételeinket hordotta-fel, 's farsangban egy vén Kőmíveshez ment férjhez. Szuli Máramarosba ment vala kevés nappal azelőtt hogy kiszabadulánk, 's L. méltónak tartá bevárni, 's érte küldött. Ezen vadságát azzal hozá helyre, hogy azt a' Molnárleányt, kit fogsága előtt háromszor teve anyává, gyermekei életben lévén, elvette. – Éjtszakára Pálócra értünk. Gr. Barkóczy János nem vala ott, és így a' fogadóban háltunk. – Ungváron meglátogatánk a' Püspököt 's a' szép Kelcznét, Ibrányi Therézt, kinél a' két Öcsém egy német Tisztet az Asszonyinak öszve nyalásai által halálra kíntott.”²²

A *Fogságom naplója* és a korábbi napló szövegeinek egymásra vetítéséből kirajzolódó, imént vázolt szövegszerkesztési eljárás azért lehet sokatmondó, mert azt mutatja, hogy Kazinczy a *Fogságom naplója* szerkezetének kialakításakor – a korábbi, más célú szövegeiben még szereplő történetelemek kihagyásával vagy átszerkesztésével – aligha törekedett ironikus távolságtartásra, bár a hitelesség és a minél pontosabb dokumentálás szándéka mintha néha már erre utalna. Ilyenformán az sem valószínű, hogy a *Fogságom naplója* zárómondataiban egy speciális esztétikai értékkel felruházható, pompás nyitott befejezést kell látnunk – bár egy ilyen befogadói tapasztalatot sincs okunk s jogunk illetéktelennek nyilvánítani –, hanem inkább egy, a mű egészében megragadható, a naplóformát az anekdotikus szerkesztéssel ötvöző írói eljárás aktuális alkalmazásáról van szó.

Kazinczy a *Fogságom naplójában* kettős mércének akart megfelelni: egyfelől a számára ismeretes igazságot akarta elmondani, mintegy saját személyes hitelét felhasználva megalkotni a per és a fogság „igazi” történetét, másfelől azonban a morális példaadás szándéka is vezette annak bemutatásában, miképpen reagál a szellem embere, az európai kultúrán iskolázódott szuverén egyéniség a méltatlan és embertelen körülményekre. Ez utóbbi szándéktól egyébként aligha független, hogy Kazinczyt a fogságról szóló beszámolók egyetlen részében sem érdekelte az ellene indított per igazságos vagy igazságtalan mivolta, saját ártatlanságának bizonyítása – ezért nem tudunk meg voltaképpen semmit Kazinczy különböző időszakokban keletkezett szövegeiből magáról az összeesküvésről. A pontosságra törekvés ilyenformán nem az önigazolás stratégiájának rendelődött alá, s ezért értékelődhetett fel a személyes emlékezetbe mélyen beívódott eseményeknek a rögzítése, még akkor is, ha ezeket egykorú feljegyzésekkel nem lehetett dokumentálni. Hiszen Kazinczy számára a *Fogságom naplójához* ebben az értelemben szervesen hozzátartozott az is, amivé ő a fogság révén vált, s az ilyenformán egységessé kiépülő személyiség reakciói visszamenőleg is hitelesítették az egykori magatartásforma rendületlennek láttatott, sztoikus erkölcsi alapelveit. Ennek a szándéknak a megvalósításához pedig úgy vélt eljutni az író, hogy szinte párhuzamosan alkalmazott két forráshasználati metódust: az egykori feljegyzéseiben szereplő adatok változatlan beépítését egyfelől, a csak az emlékezetében megőrződött események tudatosan novellisztikussá formált megalkotását másfelől. Ezekon az alapokon épült föl aztán a kronológiai elvű, naplószerkezetű műforma, amelyet az anekdotikus kispikái egységek gazdagítottak. A szöveg poétikai újítása tehát éppúgy szembeötlő, mintha a mű forrásértékét tennénk mérlegre.²³

²² KAZINCZY, 2009. 240.

²³ Ez a dolgozat a *Fogságom naplója* kritikai kiadásának tapasztalatából nőtt ki, s ilyenformán sokat köszönhet a szöveg textológiai feldolgozását végző Hegedűs Béla munkájának is. A kritikai

Felhasznált irodalom és rövidítések

MTAK Kt – Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára

ALEXA

1983 ALEXA Károly: Anekdota, magyar anekdota. In: *Tanulmányok a XIX. század második feléről*. Szerk.: MEZEI József. Budapest, ELTE BTK, 1983. 5–85.

BENDA

1952 *A magyar jakobinusok iratai*. III. kötet. Kiad.: BENDA Kálmán. Budapest, Akadémiai, 1952.

FEST

2000 FEST Sándor: Angol irodalmi hatások hazánkban Széchenyi István fellépéséig (1917). In: *Skóciai Szent Margittól a walesi bárdokig. Magyar-angol történeti és irodalmi kapcsolatok*. Szerk.: CZIGÁNY Lóránt – KOROMPAY H. János. Budapest, Universitas, 2000, 302–375.

FRIED

1996 FRIED István: A „Fogságom naplója” regénye. In: FRIED István: *Az érzékeny neoklasszicista. Vizsgálódások Kazinczy Ferenc körül*. Sátoraljaújhely – Szeged, Kazinczy Ferenc Társaság, 1996. 129–145.

2009 FRIED István: Kazinczy Ferencről – mai szemmel. In: FRIED István: *„Aki napjait a szépek szentelé...”, Fejezetek Kazinczy Ferenc pályaképéből és utókora emlékezetéből*. Sátoraljaújhely – Szeged, Kazinczy Ferenc Társaság, 2009. 135–147.

HARTVIG

2000 HARTVIG Gabriella: *Laurence Sterne Magyarországon 1790–1860*. Budapest, Argumentum, 2000.

KAZINCZY

1987 KAZINCZY Ferenc: *Az én életem*. Szerk.: SZILÁGYI Ferenc. Budapest, Magvető, 1987. (*Nemzet és emlékezet*)

2000 KAZINCZY Ferenc: *Fogságom naplója*. A szöveget gondozta és a jegyzeteket írta: SZILÁGYI Márton. Budapest, Osiris, 2000.

2009 KAZINCZY Ferenc: *Pályám emlékezete*. Debrecen, Debreceni Egyetemi, 2009. (*Kazinczy Ferenc művei. Első osztály. Eredeti művek. Kritikai kiadás*)

N. N.

1869 N. N.: Adalék a Martinovics-pörhöz VI. Kazinczy Ferenc jegyzete 1807-ből. *Vasárnapi Ujság*, 16. (1869. május 26.) 20. sz. 267.

SZILÁGYI

2008 SZILÁGYI Márton: A Fogságom naplója mint szöveg és mint forrás. *Korunk*, 19. (2008) 5. sz. 97–104.

2009 SZILÁGYI Márton: Párhuzamos börtöntörténetek. Kazinczy Ferenc és Andreas Riedel. In: *Leleplezett mellszobor. Nyomozások Kazinczy birtokán*. Szerk.: CZIFRA Mariann. Budapest, Gondolat, 2009. 43–81.

THOMKA

1986 THOMKA Beáta: *A pillanat formái. A rövidtörténet szerkezete és műfaja*. Újvidék, Forum, 1986.

kiadáshoz munkálatai az MTA – DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport (2006 TKI207; témavezető: Bitskey István) keretében és támogatásával folynak.

*Szilágyi, Márton***The State of Captivity as a Subject in *A Diary of My Captivity* by Ferenc Kazinczy**

In 1828 Ferenc Kazinczy finished his work entitled *A Diary of My Captivity* in recalling the story of his 2387 days of his imprisonment starting from 1794. As he had previously reviewed the most difficult period of his life in several structurally different and fragmented manuscripts, he, this time, chose a narrative form and formulated a peculiar sort of literature, albeit from a point of retrospection and remembrance, yet imitating the frames of writing a diary. Kazinczy wanted to fit to twofold expectations in his *A Diary of My Captivity*. On the one hand, he wanted to tell the truth, as he saw it relating the 'true' story of the trial and the captivity by calling his own credence to testify it. On the other hand, he wanted to set a moral example showing how a man of spirit, a sovereign individual educated in the ways of European culture responds to unworthy and inhuman conditions. Hardly it is without reference to this intent of his, that he, in the whole time of dealing with the subject, was not interested in the justness or unjustness of the trial against him, nor in proving his own innocence. Consequently, the description of human attitudes necessary for coping with the state of captivity came to the front, and these roles were emphatically formed on the basis of antique standards. Kazinczy, while writing a memoir, also practised the methods of fiction-writing and editing. This is displayed in the way he integrated certain forms of short epic and anecdotes into his text. For this reason, *A Diary of My Captivity* has a dual character. From one point of view it is the most important source for the trials and jail conditions of the Hungarian Jacobin conspiracy (Martinovics-conspiracy), then again it is an innovative work of poetry.